

A különböző tanulási utakon megszerzett tudás elismerésének gyakorlata európai és magyarországi felsőoktatási intézményekben

© **Móré Mariann**

**Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar,
Hajdúböszörmény
morem@ped.unideb.hu**

Elméleti alapok

A megszerzett tudás egyik értelmét a közgazdasági és a tanuláselméleti megközelítésmód azonos módon, annak használhatóságában látja. A tudás a közgazdasági megközelítésben az újszerű dolgok megalkotásában hasznosul, a tanuláselméleti megközelítésben a probléma-megoldási képességek fejlődése a haszon. Márkus (2009) összegzése szerint a felnőttek tudása olyan elemekből épül fel, amely szorosan támaszkodik az önálló tanulásra. Az egymásra épülő, vagy egymástól teljesen független területeken történő tanulásnak is vannak közös részei, ezek ismétlésének elkerülése fontos eleme annak, hogy az egyén egyre könnyebben és egyre szívesebben vegyen részt képzésekben. Ehhez érvényesítenie kell előzetes tudását. Az érvényesítés azonban nem rekedhet meg egy képzési fokozaton belül, átjárhatóvá kell, hogy váljon vele a teljes képzési vertikum. A formális tanulás az egymásra épülő képzések esetén hallgatói vagy tanulói státuszban érvényesíthető, az intézmények elvárják az alacsonyabb fokozatban megszerzett bizonyítványt. A felsőoktatási intézmények az érettségi bizonyítványt a belépés feltételének tekintik, e mellett szakonként meghatározzák a beszámítható tárgyak összetételét, az érettségi szintjét. A non-formális tanulás körébe tartoznak a szervezett és irányított különféle tanfolyamok, szemináriumok (Tót, 2002), amelyek eredményeként bővülnek az egyén lexikális ismeretei, fejlődnek a kompetenciái. Az önéletrajz fontos eleme az így szerzett tudás, amely a munkahelyen munkavégzés közben hasznosul. Az újabb képesítések, tanúsítványok megszerzésében részben érvényesíthető az így megszerzett tudás. A felnőttképző intézményeket, vállalkozásokat Magyarországon törvény kötelezi arra, hogy az egyén kérésére ezt a tudást felmérjék és beszámítsák, amit elsősorban a számítástechnikai-, és nyelvi képzések esetén tesznek meg. A felsőoktatásban az oktatók nem szívesen ismerik el, hogy az egyetemi falakon kívül, tudományos elvárások nélkül a képzésre vállalkozók az egyetemi képzéssel megegyező színvonalú oktatást képesek folytatni, ezért kötelező érvényű szabályozás híján egyedi döntések születnek. A felsőoktatás élethosszig tartó tanulásban betöltött szerepét azonban elfogadják az akadémiai szféra tagjai (Keczer, 2012) azzal az érdekeltséggel, amely az állami támogatásért folyó versenyben jellemzi őket.

A különböző helyzetekben és formákban megszerzett tudás egyfajta transzferálásáról értekezik az Európai Unió Memoranduma (I1), amikor a negyedik kulcsfontosságú üzenetében a tanulás értékeléséről fejt ki álláspontját. A Memorandum szerint a tanulás folyamatáról való gondolkodásban szemléletváltásra van szükség, amelynek egyik oka, hogy élesedik a verseny a munkavállalók között a foglalkoztatás megszerzéséért, másrészt az unión belüli szabad munkaerő-vándorlás azt is eredményezi, hogy az egyének birtokában lévő tudás ne legyen helyhez kötött, hasznosítása bármely tagállamban érvényesüljön. Az informális úton megszerzett ismeretek intézményesített

formában történő elismerésének fogalma a 90'-es évek óta megtalálható gondolkodásmód az európai oktatáspolitikában (Benkei, 2010). Az elismerési eljárásrendet számos néven ismeri a szakmai közélet: APEL (accreditation of prior experimental learning), PLAER (prior learning assessment and recognition), RPL (recognition of prior learning). Az elnevezések mindegyike tesz utalást az előzetes (prior) tudásra, mégis két különböző megközelítésről van szó. Az RPL és PLAER az egyén egy korábban megszerzett tudásának elismerését jelenti, az APEL a munkatapasztalat során megszerzhető tudás elismerésére szolgál. A módszert először alkalmazó országokban a cél a foglalkoztatási és képzési lehetőségek fejlesztése volt, amely egyúttal új utakat nyitott a felsőoktatásban is.

Az akadémiai szféra ezekben az országokban sem támogatta kezdetben a tapasztalati tanulás elfogadását, annak ellenére, hogy az elv, amely szerint tudás halmozódik fel az oktatási környezeten kívül már elfogadott volt (Bailie & Hagan, 1999). Komoly kihívást jelentett a validáció, többen az oktatás áruvá válását vélték felfedezni, attól tartottak, hogy a tudományos kompetenciáról a működési kompetenciára tevődik át a hangsúly. A formális kereteken kívül szerzett tudás a következő eljárásokkal azonosítható be, s válik ezzel elismerhetővé: Tárgyalás: a kérelmezőnek egy tárgyalási szituációban kell részt vennie, ahol átgondolt érvelésekkel kell bizonyítania ismereteinek mélységét, képességeit. Elsősorban a kommunikációs és szociális készségek igazolására szolgál. Deklaratív módszer: a kérelmező maga fogalmazza meg és írja le megszerzett ismereteit és készségeit, amelyhez segítségül kap egy kérdőívet, vagy valamilyen erre a célra kifejlesztett eszközt. A módszer az önbevalláson alapul, ezért elfogadása vita tárgya. Interjú: hasznos lehet olyan területeken, ahol az ítélőképesség és az értékek a fontosak. Megfigyelés: a kérelmezőt munkaszituációban, a tényleges gyakorlati tevékenység során egy vagy több értékelő személy megfigyeli, s a helyzetben való viselkedése, beállítódása alapján döntenek a tudásáról. A módszer bonyolult lehet a munkaszituáció függvényében, továbbá költség- és időigényes. Portfólió: olyan anyagok begyűjtése és rendszerbe helyezése, amely bemutatja és ellenőrzi a készségeket és ismereteket. A tudás bizonyításának olyan dokumentumai is szóba jöhetnek, amelyek eredetileg nem erre a célra készültek: teljesítményértékelések, kitüntetések, referenciák jelenlegi és korábbi munkáltatóktól, fényképek az elvégzett munka hitelesítéséről. A portfólió lényegében az egyéni tapasztalatok feltárása és elemzése, dokumentálja azt a tudást, amelyet az eddigi életút során megszerzett a kérelmező. A módszer alkalmas az egyéni önbecsülés, önértékelés fejlesztésére is. A portfólió módszere egy kipróbált eljárás, sok ország validációs gyakorlatában ezt alkalmazzák. Prezentáció: a kérelmező egy bemutatót készít, amelyben egyértelmű bizonyítását adja tudásának. Hátránya, hogy a kevésbé jó kommunikációs készséggel rendelkezők számára a szituáció nehézséget jelent. Szimuláció és bizonyíték a munkából: a kérelmezőnek egy strukturált helyzetben kell teljesítenie egy életszerű feladatot. A módszer lehetővé teszi, hogy a jelölt verbális vagy fizikai tudását bizonyítsa. Tesztek és vizsgák: az egyik leggyakrabban alkalmazott módszer. A módszer a formális oktatás rendszerében már kidolgozott, átültetése a validációs rendszerbe kevés újítást igényel. Az eljárás lényegében a tantárgyi struktúrához illeszkedik, a kimeneti tudás értékelésének ellenőrzése a célja, lényegében egy elővizsga.

Az előzetes tudás elismerésének nemzetközi gyakorlata

Az előzetes tudás elismerésének gyökerei egészen az 1930-as évekig vezethetők vissza. Franciaországban, a mérnöki szakmában már ekkor lehetőség volt arra, hogy a gyakorlati tevékenység során szerzett tudást egy állami mérnöki diploma kiadásával ismerjék el. Széles körben az 1980-as évektől kezdve van mód a hozott tudás elismerésére. 1985-ben törvényi szinten is megteremtették a lehetőségét a munkatapasztalat során felhalmozott tudás elismerésének. 2002-ben úgy módosították a törvényt, hogy a képesítés akár egyetlen intézményi modul teljesítése nélkül is megszerzhető legyen. Olyan elismerési eljárásokat vezettek be, amelyek eredményeként a valamilyen formában megszerzett tudás elismerése által a tanulmányi mentesség elérhető. A kérelem formai bírálatát követően a kérelmezőnek egy dolgozat elkészítése a feladata, ahol a saját munkavégzését összeveti a képzési és kimeneti követelményekben rögzített eredménnyel. A Franciaországban elterjedt eljárásnak mára az lett az eredménye, hogy minden állampolgár, aki legalább 5 éven át egy adott szakterületen dolgozik, hivatalosan is kérheti szakismeretei validációját (I2). Az eljárás a legnépszerűbb a Conservatoire National des Arts et Métiers (CNAM) intézményben, amely 2006 óta az egész életen át tartó tanulás egyetemeként hirdeti magát. Norvégiában a nem formális keretek között szerzett tudás elismerése az ún. „kompetenciareform” révén valósult meg. Az elismerési eljárás bevezetésének eredeti indoka a szakmai képesítésekhez kapcsolódott. A nagyszámú vendégmunkás réteg foglalkoztathatóságának egyik feltétele volt a más országokban megszerzett tudás formai elismerése. A kormányzati kezdeményezés eredményeként a program elindítását követően 2001-ben 2.600 hallgató jutott be a felsőoktatásba nem formális úton szerzett ismereteinek dokumentálása révén.

Az eljárást csak a 25 év felettek kérhetik. Hollandia az egyik legérdekesebb elismerési rendszert működteti. Nincs kimondott törvényi szabályozás, a rendelet az eljárásrend szabályozására, minőségbiztosításra terjed ki, az állam támogatást nyújt a működésre. A rendszert a munkaadók és munkavállalók háttéralkuja vezérli, s az állam adó-visszatérítés formájában elismeri a felmerülő költségeket. 2004-ben a tanárihiány megszüntetésére olyan törvényt alkottak meg, amely kötelezi az oktatókat a szakmai fejlődésre, s egyúttal megfogalmazta azokat a kompetenciákat, amelyekkel egy tanárnak rendelkeznie kell. Ezzel vált lehetővé, hogy a más végzettségűek az elismerési eljárásban való megfelelés esetén tanárként dolgozhatnak. Portugáliában a formális környezetben kívül megszerzett tudás elismerése kiemelt politikai kérdés. A portugál kormány 2006-ban olyan jogszabályt alkotott meg, amely a 26 év felettek számára megkönnyítette a felsőoktatásba történő belépést. A felvételi eljárási folyamatba azok is jelentkezhetnek, akik nem rendelkeznek a szükséges végzettséggel, de munkatapasztalattal megszerzett kompetenciáikat, tanulási motivációjukat bizonyítják a számunkra szervezett speciális eljárás során. Az intézmények saját forrásból finanszírozzák a validációt, alapvetően a portfólió módszerét alkalmazzák. A validáció meglehetősen költséges eljárás, az egy felnőttre jutó költség átlagosan 1.600 EUR, amelyhez intézményektől függően eltérő mértékben a kérelmezőnek is hozzá kell járulni.

Az előzetes tudás elismerésének gyakorlata magyarországi felsőoktatási intézményekben

A különböző tanulási utakon szerzett tudás elismerésének jogi kereteit a hatályos felsőoktatási jogban a 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról 49. § (6) és (7) pontja az alábbi módon szabályozza: „(6) A kreditátviteli bizottság az előzetesen megszerzett tudást, munkatapasztalatot – e törvényben, valamint kormányrendeletben meghatározottak szerint – tanulmányi követelmény teljesítéseként elismerheti. (7) A 49. § (3)-(6) bekezdésben meghatározottak végrehajtásával kapcsolatos kérdéseket a tanulmányi és vizsgaszabályzatban kell szabályozni, azzal a megkötéssel, hogy a hallgató a végbizonyítvány (abszolutórium) megszerzéséhez a tanulmányi és vizsgaszabályzat szerinti kreditet, de legalább a képzés kreditértékének harmadát az adott intézményben köteles teljesíteni.” A beszámítható kreditek tekintetében nagy mozgásteret enged a törvény, az előzetesen megszerzett tudással a képzés kreditértékének akár 2/3 része is kiváltható.

A tanulmányi és vizsgaszabályzatok a kreditátvitel és kreditelismerés fogalmait használják, amely a formális úton megszerzett dokumentált ismeretek beszámítását jelenti. Ennek fő területei:

- felsőoktatási szakképzési szakok esetén kötelezően 90 kredit beszámítása
- más szakról, vagy más felsőoktatási intézményből átvett hallgató esetén 75%-os tartalmi megfelelés esetén a tudás elismerése, a leckekönyvben a „tanulmányi kötelezettség alól felmentve” bejegyzés szerepel, hátrányként említhető, hogy ennek a kurzusnak nincs érdemjegye, a tanulmányi ösztöndíjba nem számít bele
- Erasmus program keretében a külföldön szerzett, dokumentált kurzus elfogadása; a kiváltásra kért kurzust a tanulmányút megkezdése előtt egyeztetni, a tartalmi megfelelést igazolni kell.

A kreditelismerés speciális esete a testnevelési követelmények teljesítése. Az egyetemek elismerik a sportlétesítményekben, edzőtermekben folytatott rendszeres mozgást teljesítésként.

A nem formális úton szerzett tudás beszámítás az egyetemi alapképzésre jelentkezőkor a nyelvvizsgákra korlátozódik, a nyelvvizsga igazolása szakoktól függően eltérő értékű pluszpontszámot jelent. A felvételi eljárásrendben kiemelt figyelmet a magyarországi élsportolók (olimpiai helyezettek) élveznek, akik számára az egyetemi képzésbe való bekerülés könnyebb. A teljesítmény olyan mértékű pluszpontokkal történő elismerés valósul meg, amely lényegében felvételt jelent a választott képzésre.

A nem formális úton szerzett tudás beszámítása szélesebb körben a mesterképzések esetében valósul meg, hiszen ezekben az esetekben folytat önálló felvételi eljárást az egyetem, s a következő esetekben kap pluszpontokat a jelentkező:

- magas szintű idegen nyelvtudás
- ECDL vizsga
- egyedi esetekben munkahelyi tanfolyamok
- munkahelyi gyakorlati tapasztalat

Az előzetes tudás elismerése szempontjából külön területet képez a doktori képzés. A doktori iskolába történő felvétel 3 éves képzést, majd azt követően a disszertáció házi védését és nyilvános vitáját jelenti. A doktori iskolák többsége lehetőséget ad az un. egyéni felkészülésre történő jelentkezésre, amely az intézmény saját alkalmazottainak lehetősége. Ebben az eljárásban a doktori iskola elismeri, hogy az önálló tudományos kutató munka ugyanolyan értékű lehet a fokozat megszerzése szempontjából, mint a

doktori iskola három éves képzése. A felvételnél a hallgatónak kész disszertációval-, és megfelelő publikációs listával kell rendelkeznie.

A munkatapasztalat során szerzett tudás érvényesíthetősége ma még esetleges, szubjektív megítélés alá esik. Az egyetemi karok saját hatáskörben döntenek arról (és szabályozzák a Tanulmányi és Vizsgaszabályzatukban), hogy gyakorlati követelmények teljesítése alól milyen esetekben és milyen igazolások megléte mellett adnak felmentést. Általánosnak mondható az a szemlélet, hogy az adott szakterületen folytatott 3-5 éves tapasztalat, a munkáltató által történő igazolása kiváltja a szakmai gyakorlatot. Ez a megközelítés azt jelenti, hogy az eljárás elsősorban a levelező tagozatos képzésben részt vevő hallgatók számára nyújt lehetőséget.

A validáció megismerési és elfogadási folyamatát segíti elő a TÁMOP 4.1.3 „A felsőoktatási szolgáltatások rendszerszintű fejlesztése” projekt. A fejlesztés célja, hogy a magyar felsőoktatási intézmények számára egy olyan elismerési eljárásrendet dolgozzon ki, amely alkalmas az európai normákkal összhangban lévő egyetemi szabályozás kialakítására. A kidolgozott elképzelések intézményszintű kipróbálásában a Dunaújvárosi Főiskola volt a közreműködő. Az intézményben egy munkacsoport alakult, amely nagyszámú kérvény feldolgozását és esetelemzését végezte el. A projekt ajánlásai alapján kidolgoztak egy módszert, amely a különböző tanulási szintek között próbál meg átjárást találni. Az intézmény felsőfokú szakképzési szakainak tantárgyai közül kiválasztották azokat, amelyeket a BA képzésben beszámítanak. Képzésenként 60 kreditben maximálták az elismerést. Más intézményekből jövő hallgatók esetében a hagyományos kreditelismerési eljárást alkalmazzák. Lehetőséget adnak a munkatapasztalatban szerzett tudás elismerésére. A főiskola abban alkotott újszerűt, hogy kísérletet tett az elismerés egységes rendszerben történő áttekintésére, szabályozókat hozott létre. A Dunaújvárosi Főiskolán kívül csak a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kara hozta nyilvánosságra a különböző tanulási utakon megszerzett tudás elismerésének kísérletét. Az intézményben az emberi erőforrás tanácsadó mesterképzés levelező tagozatára dolgoztak ki egy eljárásrendet (Móré, 2012). A portfólió módszerét alkalmazva azonosítják be a munkatapasztalat során szerzett tudást, s a beazonosított tudáselemeket összevetik a kurzusok szakmai tartalmával. A sikeres eljárás tantárgyi felmentést eredményez. A Debreceni Egyetem a kísérlet tanulságai alapján döntött a validáció egyetemi szintű bevezetésének lehetőségéről, Validációs Bizottságot hozott létre, amely koordinálja és segíti a validációs folyamatot.

Összegzés

A nemzetközi eredmények igazolják a különböző tanulási utakon megszerzett tudás (validáció) elfogadásának szakmai megalapozottságát, létjogosultságát. Az előzetes tudás elismerése az alkalmazó országok oktatáspolitikájának támogatása mellett, több esetben a munkaadók aktív közreműködése mellett zajlik. A nagyszámú kérelmező ellenére nincs olyan kutatás, amely azt tárta volna fel, hogy a validáció hatására csökkent a felsőoktatás színvonala, vagy felhígult egy szakma, mert felkészületlen emberek kaptak diplomát. A minőségbiztosítási feltételek kiszűrik az alkalmatlanokat és csak a valóban tudással rendelkezők kapnak felmentéseket, vagy bizonyítványokat. Megítélésem szerint a felnőttek számára a tudás beazonosítása, átvitele, új környezetben való alkalmazhatósága kulcskérdés a munkahelyekért folyó versengésben.

A tanulásnak, az érvelésnek, a tervezésnek az alapja a transzfer, amelynek eredménye könnyebbé teszi az újabb ismeretek elsajátítását. A transzferálás olyan

képesség, amely a különböző tanulási szintekhez való alkalmazkodás során alakulhat ki az egyénben. Szintetizáló, kommunikációs képességet feltételez, melynek segítségével a korábban megszerzett ismereteket az egyénnek új megvilágításban kell látnia. Lényegében kompetenciák előhívásáról van szó, amely csak megalapozott tudás esetén valósulhat meg. A felnőtt, tudással rendelkező munkavállalók számára jelentőséggel bír előzetes tudásuk elismerése a munkahelyeken és a felsőoktatásban is.

Az Európai Unió több tagállamában a felsőoktatási szektor szereplői már felismerték, hogy a nonformális és informális úton megszerzett tudás egyenértékű lehet a formálisan megszerzett ismeretekkel, ezért elfogadása és az elismerési rendszer bevezetése hosszabb távlatokban Magyarországon is szükségessé válik. Ebben az elismerési folyamatban az előzetes tudás kettős szerepet tölt be: *eszköz*, mert a meglévő tudás egyben újabb tudás megszerzésére ad lehetőséget; *cél*, mert egy meglévő tudás nyereség az egyén számára azzal, hogy kevesebbet kell tanulnia.

A magyar felsőoktatási intézmények vezetői/oktatói csak felületesen ismerik az előzetes tudás elismerésének elveit, de főleg nagyon gyenge az érdekeltségük. Az érdekeltség hiánya egyelőre akadályozó tényező.

Irodalomjegyzék

- BAILIE, S., & O'HAGAN, C. (1999). Accrediting prior experiential learning in higher education: bridging the gap between formal and informal learning. In Alheit P., & Piening D. (Eds). *Assessment of Prior Experiential Learning as a Key to LifeLong Learning. Evaluating European Practices*. Bremen: Universität Bremen.
- BENKEI KOVÁCS B. (2010). A franciaországi validációs eljárás szociológiai szempontú megközelítése. *Szakképzési Szemle*, (1), 80-83.
- KECZER G. (2012). A felsőoktatás szerepe az élethosszig tartó tanulásban. In Juhász E., & Chrappán M. (szerk): *Tanulás és művelődés* (pp. 138-143). Debrecen: Debreceni Egyetem.
- MÁRKUS E. (2009). Durkói gondolatok az önnevelési, önművelési képesség fejlődéséről, fejlesztéséről. In Forray R. K., & Juhász E. (szerk.): *Nonformális-informális-autonóm tanulás* (pp. 58-63). Debrecen: Debreceni Egyetem.
- MÓRÉ M. (2012). A hozott tudás elismerésének lehetősége a levelező képzésben. In Poór J. (szerk.): *Átalakuló emberi erőforrás menedzsment múlt-jelen-jövő* (pp. 257-266). Budapest: Complex.
- TÓT É. (2002). A nem formális tanulás elismerése-szemlélet és módszerek, *Szakképzési Szemle*, (2), 70-78.

Internetes források

- I1: <ftp://ftp.oki.hu/eu/memorandum.pdf> [2012.04.10.]
- I2: <http://www.uk.ecorys.com/europeaninventory/publications/inventory/chapters/2007/france.pdf> [2012.05.10.]